

ЖАМКЕЕВА МАХАББАТ КАНГОЖИЕВНА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АСТЫҚ ӨНІМДЕРІНЕ ТАРИФТІК ЖӘНЕ БАҒА САЯСАТЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

**М.К.Жамкееваның 6D050600 «Экономика» мамандығы бойынша (PhD)
философия докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған
диссертациясына**

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстан Республикасы Президенті еліміздің алдына 2050 жылға дейін әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіру жөнінде басты мақсат қойды. Мұнымен экономикалық өсуге әсер ететін негізгі факторларды бағалайтын әдістемеді Қазақстанның әлемдегі рейтингтер жүйесіндегі өзектілігі анықталады және әрбір елдің бәсекеге қабілетін көтеру жолдары анықталады. Шаруашылықтың нарықтық жүйесінің әлсіз тұстарына экономикада жиі қайталанып тұратын дағдарыстар, соңғы уақытқа дейін орын алып келе жатқан мемлекеттің жеке сектормен серіктестік қарым-қатынастарының жоқтығы жатады. Мұның басты себебіне басқарудың нарықтық механизмдерінің толық-қанды іске асырылмауы, ұсыныс пен сұраныс арасындағы балансты қамтамасыз ететін жоспарлы-болжамды әдістердің қолданылмауы жататыны сөзсіз. Бұл жерде тұрақты түрде мониторинг жүргізу арқылы экономиканың даму шығындары мен нәтижелерін талдау және бағалау маңызды мәнге ие болады. Экономикалық өсу өндірістік кәсіпорындардың шаруашылық және экономикалық қызметінің оң нәтижелерінен туындайтыны анық. Отандық өндіріс көлемінің нақты өсімі халықтың өмір сүру деңгейі мен оның сапалық көрсеткіштерін арттыруға ықпалын тигізеді. Соңғы кездері бірінші орынға экономикалық өсудің жоғары қарқыны емес, оған қол жеткізудегі экономиканың алғышарттары мен шығындары, өнім шығаратын кәсіпорындардың баға саясаты мен олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдары қойылады. Қазақстанның әлемдегі дамыған 30 елдің қатарына қосылуға ұмтылысы екі кезеңді қамтиды.

Бірінші кезең ХХІ ғасырдағы «мүмкіндіктер көзін» пайдалана отырып, жаңғыру серпілісін жасау қажет болатын 2030 жылға дейінгі кезеңді қамтыса, Қазақстан осы мерзімде дамыған елдердің өткен жүзжылдықтағы индустриялық дүмпу кезінде жасағанын жүзеге асыруы қажет. Мұны іске асыру үшін Оңтүстік Корея, Сингапур сияқты елдердің тәжірибесін пайдаланған жөн. Бұл кезеңде отандық экономика дәстүрлі салалардың қарқынды өсімін қамтамасыз етіп, қуатты индустриялық өңдеуші секторды құруы тиіс.

Екінші кезеңде 2030-2050 жылдар аралығында еліміздің ғылыми қамтымды және жасыл экономика қағидаттарына негізделген орнықты

дамуын қамтамасыз ету қажет. Біз қуатты өңдеуші өнеркәсіп қалыптастырамыз. Дәстүрлі салаларда жоғары өңделген өнімдер шығаруға көшу жүзеге асырылып, ғылыми қамтымды экономиканың базасы ретінде инжинирингтік қызметтер дамиды.

Қазақстан мемлекеті қосылған құны жоғары өнімдерді өндіру мен экспорттауға несие берудің және сақтандырудың тетігін қалыптастырумен айналысып келеді. Осы бағытта несие беруді дамыту мен Қазақстандық экспорттерлердің әлемдік нарыққа шығуларын оңайлату мақсатында экспорттық-импорттық құрылымын жасау, сонымен бірге кейбір жекелеген елдер мен аймақтарға қатысты іріктемелі сыртқы экономикалық саясатты жүргізу көзделінуде.

Сыртқы сауда экспортпен импортты қамтиды. Өндірістің қазіргі қалыптасып отырған құрылымына байланысты Қазақстан экспортының едәуір үлесі әзірше шикізатқа, түсті металдарға, материалдарға, отынға, астыққа және шала фабрикаларға тиіп отыр.

Сонымен бірге қазіргі кезде өндірістің қалыптасқан құрылымына байланысты Қазақстан экспортының едәуір үлесі минералдық өнімдерге – 50% тиеді, оның үстіне мұнай мен газ конденсатының үлес салмағы 50% құрайды. Металлургия өнеркәсібінің өнімі 22,4 %, химия өнеркәсібінің өнімі 5%, азық-түлік тауарларымен оларды өндіруге арналған шикізат 7% алады. Агроөнеркәсіп кешенінің негізгі баптары мақта талшығы, астық және былғары шикізаттар болып қалуда.

Бүгінгі таңда экономиканы тұрақты дамыту жолына өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары өнімдерін барынша кеңейту арқылы ішкі және сыртқы нарық сұраныстарын қанағаттандыру арқылы бюджетті толықтыру жатады. Ұлттық байлығының денін осы саладан құрап отырған елдер қаншама. Демек, осындай әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті елдер қатарына жету үшін еліміздегі осы саланы дамытуға жан-жақты қолдау көрстеілуі өажет. Оған қол жеткізу үшін баға және тариф реттеу саясатын ұтымды жүргізу маңызды мәселелер қатарына жатады. Осы тұрғыдан алғанда таңдалып алынған тақырып өзінің өзектілігімен ерекшеленеді.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық зерттеу жұмысының мақсаты - астық өнімдеріне баға мен кедендік тариф белгілеудің экономикалық тиімділігін арттыруға бағытталған. Астық өнімдеріне бағаны қалыптастыруда кедендік тарифтерді тиімді пайдалану жолдары мен Қазақстанның Кеден Одағы аясында астық өнімдеріне баға мен кедендік тариф белгілеу саясатының болашағын айқындау.

Зерттеу жұмысының мақсатына сәйкес келесі **міндеттерді** шешу көзделген:

- мемлекеттің баға және кедендік тариф белгілеу саясатының теориялық және әдіснамалық негіздерін зерттеу,
- салыстырмалы артықшылықтар теориясының бағаны қалыптастырудағы рөлін анықтау;
- тауар бағасын қалыптастырудағы кедендік тарифтің алатын орнын теориялық тұрғыда негіздеу;

- Қазақстан экономикасында астық өнімдеріне баға мен кедендік тарифті белгілеу саясатына баға беру;
- астық өнімдеріне баға мен тарифтік реттеудің экономикалық тиімділігін арттыру жолдарын ұсыну.

Зерттеу объектісі болып Қазақстанның астық өнімдеріне баға мен тарифті қалыптастыру механизмі алынды.

Зерттеу пәні– астық өнімдеріне тариф және баға саясатын жетілдірудің экономикалық аспектілерін қалыптастырудан туындайтын өндірістік – экономикалық қатынастар жиынтығы

Зерттеудің әдістемелік негізі. Зерттеу барысында жүйелік талдау, салыстыру, жалпылау әдістері қолданылды.

Зерттеудің теориялық және әдістемелік негіздері. Зерттеудің әдістемелік негізін отандық және шетелдердің экономист- ғалымдарының тариф және баға саясатына қатысты жазған ғылыми және тәжірибелік еңбектері, халықаралық және Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттары мен заңнамалық актілері құрайды. Диссертацияда пайдаланылған зерттеу әдістеріне салыстырмалы әдіс, жалпылау және графикалық әдістері кірді. Қолданбалы зерттеулер барысында классификациялау, топтарға бөлу, экономикалық-статистикалық талдау әдістері, зерттеліп жатқан үрдістердің құрылымы мен динамикасын талдау әдістері пайдаланылды. Зерттеудің теориялық негізін Қазақстан Республикасы статистика Агенттігінің статистикалық материалдарымен қатар мерзімді басылымдар, газеттер, журналдар құрайды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- Мемлекеттік тариф пен баға жүйесінің теориялық - әдіснамалық негіздерін зерттеу негізінде оның экономикалық мазмұны ашылып, қағидалары, көрсеткіштері мен әдістері бір жүйеге келтірілді;

- Әлемдік экономикада тариф пен баға жүйесінің қалыптасу ерекшеліктері мен озық үлгілері сараланып, жалпы мемлекеттік және аймақтық деңгейде пайдалану мүмкіндіктері анықталды;

- Астық өнімдері мысалында тариф пен бағаны қалыптастыру жүйесіне талдау жасалып, оның нәтижелеріне баға берілді;

- Астық өнімдеріне бағаны қалыптастырудағы тиімді кедендік тарифтерді айқындау жолдары ұсынылды;

- Қазақстанның Кедендік одақ аймағындағы астық өнімдеріне баға мен кедендік тарифтерді қалыптастыру бойынша нақты ұсыныстар берілген.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар:

- талдау нәтижесінде Қазақстан Республикасы жаһандануы жағдайындағы тариф пен баға саясатының жолдары ұсынылған;

- Астық өнімдері мысалында кедендік тариф пен бағаны қалыптастырудың оңтайлы нысандары;

- Кедендік тарифтерді айқындау нәтижесінде тиімді бағаны қалыптастыру бойынша ұсыныстар;

- Кедендік одақ шеңберіндегі қазақстандық астық өнімдеріне кедендік тариф пен бағаны қалыптастыру жүйесін болашақта дамытудың басты бағыттары мен экономикалық аспектілерін жетілдіру жолдары.

Диссертациялық зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы Кеден одағы жағдайында сыртқы экономиканы жетілдіру үрдісін дамыту жөніндегі нақты ұсыныстарды жасаудан тұрады. Зерттеудің нәтижелері мемлекеттік сыртқы сауда саясатын жасау кезінде қолданылуы мүмкін. Жұмыста көрсетілген жағдайлардың тәжірибелік мәні бар және Қазақстан Республикасы сыртқы экономикасының қызмет етуінің ерекшеліктері мен заңдылықтарын ары қарай зерттеу жолдарын анықтауға негіз бола алады. Сондай-ақ диссертациялық зерттеу жұмыс мәліметтері бірқатар экономикалық пәндерді оқыту үрдісінде қолданылуы мүмкін.

Диссертациялық зерттеу барысында Қазақстан экономикасының дамуы жағдайындағы астық өнімдеріне кедендік тариф пен бағаны тиімді қалыптасытру мен Әлемдік нарыққа экспорттау мәселелері сипатталады. Бұл мәселелерді шешу «Қазақстан- 2050» Стратегиясында агроөнеркәсіп кешенің инновациялық дамуы аясында қарастырылған.

ЖАМКЕЕВА МАХАББАТ КАНГОЖИЕВНА

**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ТАРИФНОЙ И ЦЕНОВОЙ ПОЛИТИКИ НА ЗЕРНО РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

АННОТАЦИЯ

**На диссертацию на соискание ученой степени доктора философии (PhD)
по специальности 6D050600 «Экономика»**

Актуальность темы исследования. Президент Республики Казахстан поставил перед народом задачу вхождения в число 30 самых развитых стран до 2050 года. Этим были определены актуальность Казахстана в системе мировых рейтингов оценивающих влияние основных факторов, влияющих на основные факторы экономического роста и пути повышения конкурентноспособности каждого государства. К слабым сторонам рыночной системы хозяйствования относятся часто повторяющиеся кризисы, отношения партнерства государственного и частного секторов, которые имели место до недавнего времени. Главными причинами безусловно являются неполное осуществление рыночных механизмов управления, неиспользование планово-прогностических методов, обеспечивающих баланс спроса и предложения. В этом случае становится важным анализирование и оценка расходов и результатов экономического развития через постоянный мониторинг. Бесспорно, экономический рост порождает положительные результаты хозяйственных и экономических результатов промышленных предприятий. Конкретный рост объемов отечественного производства влияет на уровень жизни населения и его качественные показатели. В последнее время на первый план выдвигались не высокие темпы экономического роста, а экономические предпосылки и расходы для его достижения, пути повышения конкурентноспособности предприятий, выпускающих продукцию. Попытка Казахстана войти в число 30 конкурентноспособных государств мира охватывает два этапа.

Первый этап, охватывающий период до 2030 года характеризуется необходимостью темпов обновления, используя «источники возможностей» XXI века, Казахстан в это время должен осуществить то, что осуществили развитые государства в период индустриального развития в прошлом столетии. Для осуществления этого следует использовать опыт таких стран, как Южная Корея, Сингапур. В этот период следует обеспечить интенсивный рост традиционных отраслей отечественной экономики, и построить мощный индустриальный обрабатывающий сектор.

На втором этапе в 2030-2050 годах обеспечить прочное развитие государства на основе принципов научного охвата и зеленой экономики. Мы сформируем мощную обрабатывающую промышленность. Будет осуществлен переход к производству высокообработанной продукции в

традиционных отраслях, будут развиты инжиниринговые услуги в качестве базы научно обоснованной экономики.

Республика Казахстан занимается формированием рычагов кредитования и страхования производства и экспорт продукции с высокой добавленной стоимостью. В целях развития кредитования в этом направлении и упрощения выхода на мировой рынок Казахстанских экспортеров предусматривается создание экспортно-импортной структуры и вместе с тем проведение выборочной внешней политики по отношению к отдельным государствам и регионам.

Внешняя торговля охватывает экспорт и импорт. В связи со сформировавшейся в настоящее время структурой производства, основная доля экспорта Казахстана приходится на сырье, цветной металл, материалы, топливо, зерно и полуфабрикаты.

Кроме того, в связи со сформировавшейся структурой производства значительную долю экспорта Казахстана составляют минеральные продукты – 50%, кроме того массовая доля нефти и газа составляет 50%. Продукция металлургической промышленности составляет 22,4 %, продукция нефтехимической отрасли- 5%, продовольственные товары и сырье для их производства составляют 7%. Основные статьи агропромышленного комплекса – хлопковые волокна и кожевенное сырье.

На сегодняшний день основными путями устойчивого развития экономики являются пополнение бюджета через удовлетворение спроса внутреннего и внешних рынков и расширение продукции обрабатывающей промышленности. Существует множество государств, которые пополняют большую часть национального богатства таким образом. Таким образом, для вхождения в число конкурентноспособных государств мира нужно приложить максимум усилий для развития этой отрасли нашего государства. Для достижения этого эффективное проведение ценовой и тарифной политики является важнейшей задачей. В этой связи выбранная тема исследования является актуальной проблемой.

Цели и задачи исследования. Цель диссертационного исследования – направлена на повышение эффективности установления цен и таможенных тарифов на зерновую продукцию. Определение путей эффективного использования таможенных тарифов в формировании цен на зерно и определение перспектив политики таможенного тарифа.

В соответствии с целью исследования предусмотрены следующие задачи:

- Исследование теоретических и методологических основ политики государственных цен и таможенных тарифов,
- Определение теории сравнительных преимуществ в формировании цен;
- Теоретическое обоснование роли таможенных тарифов в формировании цен на товары;
- Оценка политики определения цен и таможенных тарифов на зерно в экономике Казахстана;

- Предложение путей повышения экономической эффективности цен и тарифного регулирования зерна.

Объектом исследования являются механизм цен и формирования тарифов на зерно.

Предмет исследования – совокупность производственно-экономических отношений, возникающих в связи с формированием экономических аспектов совершенствования тарифа и ценовой политики на зерно.

Методологическая основа исследования. В ходе исследования были использованы системный анализ, сравнение, обобщение.

Теоретические и методологические основы исследования. Методологическую основу исследования составляют научные и практические труды отечественных и зарубежных ученых экономистов в области тарифной и ценовой политики, международные нормативно-правовые документы и законодательные акты Республики Казахстан. К методам, используемым в диссертации относятся сравнительный метод, метод обобщения и графический метод. В ходе прикладных исследований были использованы методы классификации, группировки, экономического-статистического анализа, метод анализа структуры и динамики исследуемых процессов. Теоретическую основу исследования составляют статистические материалы Агентства Республики Казахстан по статистике, периодические издания, газеты, журналы.

Научная новизна исследования:

- были исследованы особенности формирования системы тарифов и цен и прогрессивные образцы мировой экономики, были определены возможности применения на общегосударственном и региональном уровне;
- на примере зерна была проанализирована система формирования цен и тарифов, дана оценка его результатам;
- были предложены пути определения эффективного таможенного тарифа в формировании цен на зерно;
- были даны конкретные рекомендации по формированию цен и таможенных тарифов Казахстана на территории Таможенного союза.

Основные положения, выносимые на защиту:

- В результате анализа пути совершенствования системы политики цен и тарифов Республики Казахстан в условиях глобализации;
- На примере зерна оптимальные формы формирования цен и тарифов;
- В результате определения таможенных тарифов предложения формирования эффективной цены;
- Пути совершенствования основных направлений и экономических аспектов развития системы таможенного тарифа и формирования цен на зерновую продукцию Казахстана в рамках таможенного союза.

Практическая значимость диссертационного исследования состоит в конкретных рекомендациях по развитию процесса совершенствования внешней экономики. Результаты исследования могут быть использованы в ходе осуществления внешней торговой политики государства. Результаты

исследования имеют практическую ценность и могут стать основой для определения путей дальнейшего исследования особенностей и закономерностей осуществления внешней экономики Республики Казахстан. Также, сведения, рассмотренные в диссертационном исследовании могут быть использованы при изучении некоторых экономических дисциплин.

В ходе диссертационного исследования были охарактеризованы проблемы эффективного формирования таможенного тарифа и цен на зерновую продукцию в условиях развития экономики Казахстана и проблемы экспортирования на Мировой рынок. Решение этих проблем рассмотрено в свете инновационного развития агропромышленного комплекса в Стратегии «Казахстан-2050».

ZHAMKEYEVA MAKHABBAT KHANGOZHIEVNA
THE ECONOMIC ASPECTS OF TARIFF AND PRICE POLICY
DEVELOPMENT FOR BAKERY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation

to the dissertation for a degree of PhD on a specialty of “Economics” 6D050600

The topicality of the research.

The President of the Republic of Kazakhstan set a goal to be among the 30-most-developed countries in the world till 2050. It determines the relevance of Kazakhstan in the world rating systems in the technique of estimation of economic growth factors and the ways to improve competitiveness for every country. The weak points in the market system of the economy are often recurring crises, deficiency of partnership between the state and private sector, which may be observed until now. It is important to analyze and estimate the costs of development and result of the economy by regular monitoring. It's obvious that the economic growth depends on the beneficial effect of industrial organizations. The growth of production volume of domestics exerts to the scale of living in the country and stimulates its qualitative characteristics. Not the high growth rates, but the economic prerequisites and costs, price policy of the enterprises and the ways to improve competitiveness of them are set down on the first place over recent years. The process of entry of Kazakhstan into the 30-most-developed countries of the world includes two phases.

The first phase includes the period till 2030, where Kazakhstan had to repeat the industrial boom of the development countries in the past century, by means of opportunities of XXI century. In order to realize it, it is better to use the experience of countries such as South Korea and Singapore. In this period, domestic economy must provide the vigorous growth of the traditional industries, building the powerful processing sector.

The second phase. In 2030-2050, it is necessary to provide sustainable development of the country, which will be based on the principles of Green economy. We will form the powerful processing enterprise. Development of engineering services as a base of economy and changing to production of high processing products in the traditional industries [1].

Kazakhstan continues to form key factors for crediting and insurance the manufacture and export of high extra cost products. The aims are: to form export-import organization with a view to develop giving a credit to facilitate exit to the world market for Kazakhstan exporters, also conducting sample foreign policy concerning to some regions and countries. Foreign trade covers export and import.

In regard to present structure of manufacture, a large proportion of Kazakhstan export is taken by raw product, nonferrous metals, materials, fuel, cereals and semi-manufactured goods.

At the same time, in regard to present structure of manufacture, export of Kazakhstan includes mineral resources – 50%, oil and gas – 50%, metallurgy – 22,4%, chemical industry – 5%, goodstuff and raw produce for it – 7%. The main branches of agroindustrial complex are fiber cotton, cereals and raw products for leather.

Nowadays the one of the ways of sustainable economic development is the budget increasing by maximal expansion of process industry products and by satisfaction of external and domestic market demand. There are many countries where national wealth is based on it. Therefore, to reach a degree of most-developed countries of the world, it is necessary to support the development of this field of economy. To achieve results in it the government must conduct the profitable policy of price and tariff control. From this point of view we can see the topicality of selected research.

Goals and objectives of the research.

The goal of the dissertation is to increase the economic profitability of prices and custom tariff on cereals and bakery. To determine future trends in forming prices of cereals, the ways of profitable policy of price and tariff usage and arriving at a price within the limits of Customs Union.

According to the goals of the research, there are several objectives:

- Studying theoretical and methodological basements of determining a price and custom tariffs.
- A role of comparative advantages in determining of a price.
- Theoretical justification of custom tariffs role in determining of a price.
- Estimation of price determination policy in custom tariffs and prices of cereals.
- The ways of developing economic profitability of price determination policy in custom tariffs and prices of cereals.

Subject of inquiry. Mechanism of price and tariff determination in cereals and bakery in Kazakhstan.

Object of research. Combination of industrial and economic relationships which is a result of the economic aspects of tariff and price policy development.

Methodological basis of the research. During the investigation the system analysis, comparison and generalization methods was used.

Theoretical and methodological basis of the research. Methodological part includes the scientific and experimental works of domestic and foreign economists on tariff and price policy, regulatory legal acts and acts of legislation of the Republic of Kazakhstan. Methods of the research, which was used in the dissertation – comparative method, generalization and graphic method. During the applied research, we could see classification method, dividing into groups, economical-statistical analysis method. The statistical material of the research consists from the materials of the Statistic Agency of the Republic of the Kazakhstan and periodicals.

Scientific novelty.

- During the study of theoretical and methodological basis of state tariff and price system its economic content, principles and methods was collected in a one system.
- Forming specialties of price and tariff system in the world economy and its best samples was analyzed, and there was defined capabilities of usage at regional and state degree.

- Analysis of tariff and price forming system by the example of cereals, the results of it was estimated.
- The ways to define profitable ways to determine prices of cereals are presented.
- Specific proposals are given on determining tariff and prices to cereals in the Customs Union.

The main statements:

- Author's opinion to the principals and statements of forming the government tariff and price system.
- The results of investigation of price and tariff policy in the conditions of globalization of Kazakhstan.
- Appropriate aims of forming custom tariff and prices by the example of cereals.
- Proposals on determining a profitable price in the result of custom tariffs.
- The ways of perfection the main directions and economic aspects of future developing of a price and tariff forming system to cereals within the limits of Customs Union.

Experimental importance of the research. Consists from specific proposals on developing the external economy in the condition of the Customs Union. The results of the research may be used in the external trade of the state. The study has the experimental value and it may bring about the new aspects of the economic mechanism of the Republic of Kazakhstan. At the same time the results of the research may be used during the study a number of economic disciplines.

In a process of the research was described the profitable forming of the custom tariff and prices to cereals, the problems of exporting it to the world market. Solving these problems are considered by "Kazakhstan-2050" strategy program within the framework of the innovation development of agroindustry.